

Penningtvätt

RättsPM 2015:2
Dnr ÅM-A 2014/0360, EBM A-2014/0187
Utvecklingscentrum Stockholm och
Ekobrottsmyndigheten, maj 2015

Ekobrottsmyndigheten
Swedish Economic Crime Authority

ÅKLAGARMYNDIGHETEN

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
1 Reglering på området.....	5
1.1 Den administrativa penningtvättslagen	5
2 Brottsutbytessamarbete och den s.k. generalklausulen i OSL.....	7
3 Penningtvättsbrotten (2–6 §§).....	8
3.1 Egendomen ska härröra från brott eller brottslig verksamhet.....	8
3.1.1 Brott (2 §)	9
3.1.2 Brottslig verksamhet.....	9
3.1.3 Skattebrott och andra undandragandebrott	10
3.1.4 Brott utomlands	10
3.2 Penningtvättsbrott – med penningtvättssyfte (3 §)	11
3.2.1 Straffbelagda åtgärder.....	11
3.2.2 Självtvätt	13
3.2.3 Penningtvättssyfte	14
3.3 Penningtvättsbrott – utan penningtvättssyfte (4 §)	14
3.3.1 Otillbörligt främjande.....	15
3.4 Gradindelning (5–6 §§).....	16
3.4.1 Grovt brott.....	16
3.4.2 Penningtvättsförseelse	17
4 Näringspenningtvätt (7 §).....	18
4.1 Brottet.....	18
4.2 Näringsbegreppet m.m.	19
4.3 Vem träffas av ansvar?.....	20
4.4 Näringspenningtvätt, grovt brott	20
4.5 Näringspenningtvätt, ringa brott.....	20
4.6 Åtgärder som inte vidtagits i näringsverksamhet/vanemässigt/större omfattning.....	20
5 Försök, förberedelse och stämpling (8 §)	22
6 Förverkande (9–11 §§) och förvar enligt stöldgodslagen.....	23
6.1 Förverkande av egendom som varit föremål för brott m.m. (9 §) .23	
6.1.1 Förverkande när förbrottet är ett skattebrott	25
6.2 Förverkande av hjälpmedel (10 §)	25
6.3 Hos vem kan förverkande ske? (11 §).....	25
6.3.1 Risken för dubbel förverkande måste uppmärksammas	26
6.4 Förvar vid näringspenningtvätt	26
7 Penningbeslag (12–13 §§)	28

7.1	Förutsättningar m.m.	28
7.2	Hantering av penningbeslag	30
7.3	Penningbeslag på begäran av annan stat	31
8	Dispositionsförbud.....	32
8.1	Förutsättningar m.m.	32
8.2	Giltighetstid	33
8.3	Åklagarens prövning av dispositionsförbud	34
8.4	Underrättelser.....	35
8.4.1	Underrättelse till verksamhetsutövaren	35
8.4.2	Underrättelse till den drabbade	35
8.5	Dispositionsförbud på begäran av annan stat	36
9	Konkurrens, rättskraft, preskription och övergångsbestämmelser.....	37
9.1	Konkurrens.....	37
9.2	Rättskraft.....	38
9.3	Preskription	38
9.4	Övergångsbestämmelser	39

Sammanfattning

Den 1 juli 2014 upphävdes reglerna om penninghäleri och penninghäleri-förseelse och i stället infördes nya regler om penningtvätt i olika former. Samtidigt infördes utökade möjligheter att säkra och förverka egendom. De nya bestämmelserna infördes dels i en ny lag, [lagen \(2014:307\) om straff för penningtvättsbrott](#) (penningtvättsbrottslagen), dels genom förändringar i befintliga lagar. Det finns även ett administrativt regelverk som är avsett att förhindra att det finansiella systemet utnyttjas för penningtvätt.

Denna promemoria har utarbetats i samarbete mellan Ekobrottsmyndigheten och Utvecklingscentrum Stockholm.

Syftet med denna promemoria är främst att ge åklagare kunskap och vägledning om tillämpningen av den nya lagstiftningen. Lagstiftningen är ny och i förarbetena finns det inte "svar" på alla frågor som kan ställas. Utvecklingscentrum Stockholm och Ekobrottsmyndigheten ger dock i promemorian uttryck för sin uppfattning i en rad frågor. När så sker framgår detta tydligt.

Promemorian behandlar framförallt penningtvättsbrottslagen och reglerna om dispositionsförbud som finns i [lagen \(2009:62\) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism](#). Promemorian hämtar till största delen sitt innehåll från propositionen (prop. 2013/14:121 "En effektivare kriminalisering av penningtvätt"). Se även SOU 2012:12 och Justitiedepartementets promemoria Ju2013/7019/L5. I prop. 2014/15:94 har föreslagits förändringar som ännu inte (maj 2015) har lett till lagstiftning. De föreslagna ändringar som rör penningtvättsområdet berörs i promemorian.

Avsikten med den nya regleringen är att effektivisera kriminaliseringen och förbättra möjligheterna att säkra samt förverka egendom som varit föremål för penningtvätt. De nya bestämmelserna innebär i korthet följande:

- Straffbestämmelserna har fått en annan utformning för att underlätta tillämpningen, bl.a. för att tydliggöra att det inte behövs ett konkret förbrott.
- Alla typer av brott som kan ge upphov till ekonomisk vinning, dvs. även undandragandebrott och berikandebrott, kan vara förbrott till penningtvätt.
- Straffansvar omfattar även den som tvättar vinster från egen brottslighet, s.k. självtvätt. Konkurrensregler måste dock beaktas.
- En gärning som kan bedömas som både penningtvättsbrott och häleri ska, enligt konkurrensreglerna, normalt bedömas som penningtvättsbrott.
- Straffansvar omfattar även den som i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i

större omfattning medverkar till åtgärder som skäligen kan antas vara vidtagna i penningtvättssyfte (näringspenningtvätt).

- Straffansvar gäller för försök, förberedelse och stämpling till brott som inte är ringa.
- Penningtvättsbrottslagen ger utökade möjligheter att förverka egendom som varit föremål för penningtvätt.
- Penningbeslag och dispositionsförbud ger nya möjligheter att säkra egendom vid misstanke om penningtvättsbrott och näringspenningtvätt.
- Övergångsbestämmelser saknas vilket innebär att de nya reglerna tillämpas bara vad gäller penningtvättsgärningar som begåtts efter ikraftträdandet.
- Den nya bestämmelsen om penningtvättsbrott är inte avsedd att innebära någon förändring av de straffbara åtgärderna. Äldre förarbeten och praxis på området är således i allt väsentligt fortfarande relevanta.

Promemorian berör inte straffbestämmelserna vid finansiering av terrorism. Promemorian behandlar inte heller internationellt rättsligt samarbete. I denna del hänvisas till handboken om internationell rättslig hjälp. Det finns ändå skäl att kort beröra ett par saker som har med det internationella samarbetet att göra och dessa omnämns i promemorian i sitt sammanhang.

Arbetet med implementering av den nya lagstiftningen på området har delvis skett i myndighetsgemensamma arbetsgrupper. Det myndighetsgemensamma samarbetet har fortsatt och pågår alltjämt (maj 2015), bl.a. i form av utbildning och operativ samverkan.

Tillämpningen av de nya reglerna kommer att följas och det är därför värdefullt om information, beslut och domar m.m. lämnas till Utvecklingscentrum Stockholm och Ekobrottsmyndigheten under hand. Promemorian kommer att uppdateras vid behov.

1 Reglering på området

Begreppet penningtvätt har inte tidigare använts i svensk straffrätt. Med penningtvätt förstås vanligen åtgärder som syftar till att dölja eller omsätta vinning av brottslig verksamhet.

Regler om straffansvar vid penningtvätt finns i penningtvättsbrottslagen. Bestämmelser om penningbeslag återfinns i den lagen men även i lagen (2002:444) om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet i vissa fall (finansieringslagen). I nyss nämnda lag finns även bestämmelser om straff för finansiering av terrorism.

I lagen (2009:62) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism, den s.k. penningtvättslagen, finns ett administrativt regelverk som är avsett att förhindra att det finansiella systemet utnyttjas för penningtvätt och terrorismfinansiering (se mer nedan). För att undvika att förväxling sker mellan de olika lagarna kommer den sistnämnda lagen i denna promemoria att benämnas den administrativa penningtvättslagen.

I den administrativa penningtvättslagen återfinns regleringen beträffande dispositionsförbud. Där finns också regler om straffansvar för den som åsidosätter vissa åligganden i lagen.

Det kan vid handläggningen av kvalificerad penningtvättsbrottslighet vara bra att känna till något om den administrativa penningtvättslagen och vilka tillsynsmyndigheter som finns på området. Detta är särskilt viktigt vid handläggningen av näringspenningtvätt, eftersom sådan brottslighet utgår från ett klandervärt risktagande. Nedan följer därför en summarisk redogörelse för innehållet i den administrativa penningtvättslagen.

1.1 Den administrativa penningtvättslagen

Reglerna i den administrativa penningtvättslagen syftar till att motverka att penningtvätts- och terrorismfinansieringsaktiviteter kan genomföras och till att förhindra att finansiell verksamhet och annan näringsverksamhet utnyttjas för penningtvätt och finansiering av terrorism.

Lagen omfattar verksamhetsutövare som bl.a. banker och andra finansiella institut. Den omfattar även företag och verksamhetsutövare utanför den finansiella sektorn, såsom bl.a. fastighetsmäklare, revisorer, advokater, skatterådgivare samt företag som bistår vid bolagsbildning och tillhandahåller kontor och postadresser. Vidare omfattas kasinon samt alla företag som säljer varor för mer än 15 000 euro kontant.

Lagen bygger på ett riskbaserat förhållningssätt. Där ställs bland annat krav på att verksamhetsutövarna ska genomföra en riskbaserad kundkännedom innan en affärsförbindelse etableras eller en enstaka transaktion över ett visst tröskelbelopp genomförs (vid misstanke om penningtvätt ska åtgärder vidtas oavsett tröskelbelopp). Handlingar som ligger till grund för kundkännedomen ska bevaras. Verksamhetsutövaren ska även granska transaktioner för att upptäcka sådana som den misstänker eller har skälig grund att misstänka utgör ett led i penningtvätt eller finansiering av terrorism. Om misstanke efter en närmare analys kvarstår ska uppgifter om alla omständigheter som kan tyda på penningtvätt utan dröjsmål lämnas till Polismyndigheten (penningtvättsrapport). Verksamhetsutövaren får inte röja för kunden eller någon utomstående att en granskning har genomförts eller att uppgifter har lämnats (meddelandeförbudet). Huvudregeln är att verksamhetsutövaren ska avstå från att utföra misstänkta transaktioner.

Verksamhetsutövaren ska även ha riskbaserade rutiner för att förhindra att verksamheten utnyttjas för penningtvätt eller finansiering av terrorism samt se till att de anställda får den information och utbildning som behövs.

Tillsynsmyndigheter över de verksamhetsutövare som omfattas av den administrativa penningtvättslagen är Finansinspektionen, Fastighetsmäklarinspektionen, Lotteriinspektionen, Revisorsnämnden, Sveriges advokatsamfund och länsstyrelserna i Stockholm, Västra Götaland och Skåne län.

I lagen finns även regler om dispositionsförbud, se nedan under avsnitt 8. I 7 kap. 1 § finns även en bestämmelse om ansvar för den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet åsidosätter gransknings- eller uppgiftsskyldighet eller bryter mot meddelandeförbudet.

2 Brottsutbytessamarbete och den s.k. generalklausulen i OSL

En viktig del av brottsbekämpningen är att beröva kriminella deras brottsvinster. Detta gäller även vid penningtvättsbrottslighet. Det kan vara fråga om förverkande av brottsutbyte, åtgärder enligt penningtvättsbrottslagstiftningen och utvidgat förverkande av utbyte av brottslig verksamhet. Det kan också vara fråga om påförande av tull eller skatt. Det kan även bli fråga om att informera annan myndighet om att tillgångar har påträffats under en brottsutredning för att exempelvis Kronofogdemyndigheten ska kunna vidta åtgärder för att driva in obetalda skulder.

Ett av skyddsintressena bakom kriminaliseringen av penningtvätt är att motverka att brottsutbyte förs in och cirkulerar i de finansiella systemen. Att komma åt brottsvinster är således ett stort inslag i brottsbekämpningen, oavsett om det görs med rättsliga verktyg som åklagare förfogar över eller om det finns rättsliga verktyg hos andra myndigheter. Utbyte av information är en av förutsättningarna för ett fungerande samarbete mellan myndigheter och därmed att komma åt brottsvinster.

Sekretess gäller inte bara i förhållande till enskilda utan även mellan myndigheter. Det finns dock möjlighet att bryta sekretessen genom att tillämpa sekretessbrytande bestämmelser. Till stor del sker uppgiftsutbyte mellan myndigheter med tillämpning av bestämmelsen i 10 kap. 27 § offentlighets- och sekretesslagen (OSL), den s.k. generalklausulen. I denna bestämmelse anges att sekretess inte hindrar att uppgifter lämnas från en myndighet till en annan, om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda.

I ärenden kan framkomma uppgifter om att en misstänkt har skulder men försöker dölja sina tillgångar genom att exempelvis låta andra personer stå som ägare eller att svarta inkomster till ett inte obetydligt värde på annat sätt hålls okända för myndigheterna. I dessa situationer kan en prövning enligt generalklausulen leda till att uppgifter om tillgångar, t.ex. vid hävande av beslag eller penningbeslag, kan lämnas till Kronofogdemyndigheten.

JO har uttalat sig beträffande tillämpning av generalklausulen, se bl.a. beslut 2013-06-14 (Dnr 2187-2012) samt 2014-04-02 (Dnr 584-2013 och 666-2013). Se även Åklagarmyndighetens förverkandehandbok och RättsPM 2012:4.

3 Penningtvättsbrotten (2–6 §§)

De hänvisningar till paragrafer som görs i detta avsnitt avser penningtvättsbrottslagen.

För att en gärning ska utgöra penningtvättsbrott ska egendomen härröra från brott eller brottslig verksamhet.

Alla typer av brott som kan ge ekonomisk vinning kan utgöra förbrott till straffbelagd penningtvätt, dvs. även undandragande- och berikandebrott.

Penningtvättsbrottet omfattar åtgärder som vidtas av den person som begått förbrottet, dvs. självtvätt är kriminaliserat. Konkurrensregler måste dock beaktas.

För straffansvar enligt 3 § krävs att åtgärden har ett penningtvättssyfte, dvs. att åtgärden syftar till ett döljande av egendomens ursprung eller ett främjande att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde.

Gärningar som innebär ett otillbörligt främjande av någons möjligheter att omsätta egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet straffbeläggs i 4 § även om inget penningtvättssyfte finns.

Grovt brott regleras i 5 § och i 6 § föreskrivs ansvar för ringa brott samt oakttsamhetsbrott (penningtvättsförseelse).

3.1 Egendomen ska härröra från brott eller brottslig verksamhet

Med penningtvätt förstås vanligen åtgärder som syftar till att dölja eller omsätta vinning av brottslig verksamhet. För att en gärning ska utgöra penningtvättsbrott ska det således finnas ett förbrott som har gett upphov till ekonomisk vinning. Penningtvätt innebär att någon vidtar åtgärder med brottsutbytet i visst syfte. Om åtgärderna vidtas innan förbrottet är fullbordat kan det i stället vara fråga om straffbar medverkan till förbrottet.

Vid penningtvätt måste det finnas en koppling mellan förbrottet och egendomen som tvättas. Kopplingen uttrycks på så sätt att egendomen ska "härröra från" brott eller brottslig verksamhet. Att egendomen ska "härröra från" innebär att även sådant som satts i stället för det ursprungliga brottsutbytet kan vara föremål för penningtvätt. Egendomen kan i princip omvandlas i hur många led som helst men efter ett par led blir det som regel svårt att visa kopplingen mellan egendomen och den ursprungliga brottsligheten. Detta är inte en förändring i förhållande till tidigare reglering på området.

3.1.1 Brott (2 §)

Med "brott" avses gärning som utgör brott enligt svensk lag eller gärning som utgör brott enligt utländsk lag och som motsvarar brott enligt svensk lag.

Alla typer av brott som kan ge upphov till ekonomisk vinning kan utgöra förbrott till straffbar penningtvätt. Detta innebär att inte bara brott som innebär frånhändande eller förvärv kan utgöra ett giltigt förbrott till penningtvätt. Även brott där någon berikas till följd av skatte- eller tullbrott eller annat undandragandebrott omfattas av begreppet "egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet" och kan därmed vara förbrott till penningtvätt.

Handlandet ska uppfylla rekvisiten i en brottsbeskrivning och även kravet på uppsåt eller oaktsamhet. Däremot krävs inte att närmare omständigheter såsom tid, plats, brottsutbyte eller förövare visas. Det är således inte nödvändigt att visa från vilket konkret förbrott viss egendom härrör utan det är tillräckligt att bevisa att egendomen härrör från brott i mer obestämd mening.

Även betalning som någon fått för att utföra brott kan vara föremål för penningtvätt.

Osant intygande som skett mot vederlag har i NJA 2005 s. 833 ansetts kunna utgöra förbrott till penninghäleri.

3.1.2 Brottslig verksamhet

Det finns i lagen ingen definition av "brottslig verksamhet". Innebörden förutsätter dock brott enligt definitionen i 2 §.¹ Genom det nya bredare rekvisitet "brottslig verksamhet" tydliggörs enligt förarbetena att det inte krävs att det kan visas att egendomen härrör från ett visst konkret brott. Åklagare ska kunna peka på konkreta omständigheter som tyder på brottslig verksamhet av viss typ, t.ex. ekonomisk brottslighet eller narkotikabrottslighet. Detaljer om omfattning och inriktning behöver inte styrkas. Rekvisitet är uppfyllt även om det inte kan visas att några närmare angivna gärningar ägt rum.

En avsikt med detta bredare rekvisit är att underlätta bevisföringen, särskilt i situationer där medel från flera och framförallt olika typer av brottsliga gärningar som inträffat över tid blandats samman.

I lagstiftningen om utvidgat förverkande i 36 kap. 1 b § BrB används också uttrycket brottslig verksamhet. Där har angetts att uttrycket inte förutsätter kännedom om konkreta gärningar, men att det avser en viss typ av brottslighet som inte närmare behöver preciseras i fråga om omfattning eller detaljer och

¹ Prop. 2013/14:121 s. 108.

som förutsätter brott av någon betydelse. Härigenom utesluts bl.a. bötesbrott och andra brott med låg straffskala.² En rimlig utgångspunkt angavs vara att endast brott med mer än ett års fängelse i straffskalan ska kunna räknas som en del i brottslig verksamhet. Dessa uttalanden kan användas som vägledning även vid bedömningen av om det rör sig om brottslig verksamhet i penningtvättsbrottslagens mening.

Det är viktigt att påpeka att det i penningtvättssammanhang inte är fråga om ett sänkt beviskrav såsom vid utvidgat förverkande utan rekvisitet "brottslig verksamhet" i penningtvättsbrottslagen är ett brottsrekvisit som måste styrkas.

Med "verksamhet" bör förstås brottslighet vid ett enda tillfälle, flera brott under en någorlunda sammanhängande tidsperiod men även enstaka brott inom ramen för en verksamhet som bedrivs i mer eller mindre organiserade former. Som exempel på det sistnämnda nämns i propositionen brottslighet som förekommer inom vissa mc-klubbar och andra kriminella nätverk.

3.1.3 Skattebrott och andra undandragandebrott

Vid skattebrott och andra undandragandebrott som exempelvis tullbrott går den ekonomiska vinst som brottet har gett upphov till inte att härleda till någon viss del av gärningsmannens förmögenhet. Berikandet motsvarar i stället ett uppskattat värde. Detta skiljer sig inte på något avgörande sätt från andra situationer där brottsutbytet eller det som trätt i brottsutbytets ställe har sammanblandats med den misstänktes egendom.

Vid skattebrott krävs precis som tidigare att effekten av förbrottet har inträffat, dvs. att en förmögenhetsökning faktiskt har skett. Det är således först när förfarandet har lett till en för låg debitering av skatt eller tull, som den skattskyldige kan sägas ha berikat sig.³

3.1.4 Brott utomlands

Som förbrott till penningtvätt avses även gärning som utgör brott enligt utländsk lag om brottet motsvarar brott enligt svensk lag. Även brott som begåtts utomlands och som skulle ha utgjort svenskt brott om gärningen hade vidtagits i Sverige eller mot ett svenskt intresse, kan alltså utgöra förbrott till straffbelagd penningtvätt. Exempelvis skulle ett utländskt skattebrott kunna utgöra ett svenskt skattebrott om gärningen avsett svensk skatt och uppgift till svensk myndighet. Frågan om Sverige har jurisdiktion över viss gärning enligt 2 kap. BrB är alltså inte relevant i sammanhanget.

² Ds 2006:17, Utvidgat förverkande m.m., s. 99.

³ Se prop. 1998/99:19 s. 71.

Även brottslig verksamhet utomlands kan utgöra förbrottslighet till penningtvätt.

3.2 Penningtvättsbrott – med penningtvättssyfte (3 §)

Ansvar för penningtvättsbrott enligt 3 § förutsätter en åtgärd av visst slag och att åtgärden vidtas i penningtvättssyfte. Åtgärden ska avse egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

3.2.1 Straffbelagda åtgärder

Den nya bestämmelsen om penningtvättsbrott är inte avsedd att innebära någon förändring av det straffbara området, utöver kriminaliseringen av självtvätt, utan avsikten är att förtydliga bestämmelsen och att något utvidga möjligheten att bevisa kopplingen till förbrott. Äldre förarbeten och praxis på området är således i allt väsentligt fortfarande relevanta.

De åtgärder som kriminaliseras delas upp i två grupper där den ena förutsätter någon form av befattning med egendomen (första punkten) och den andra avser situationer där det handlar om att skapa en rimlig men falsk förklaring till förmögenhetsökningen men där det inte rör sig om ett handlande som innebär att åtgärder vidtas med egendomen (andra punkten).

Uppräkningen av straffbelagda åtgärder är inte uttömmande. Det ska röra sig om åtgärder av den typ som nämns i punkterna eller en jämförbar åtgärd.

Om en person tidigare dömts för ett förbrott och domen innefattar ett beslut om förverkande som har verkställts, finns inte något utbyte i behåll som kan bli föremål för penningtvättsåtgärder. Om förverkandet inte har verkställts finns däremot utrymme för en gärningsman att vidta penningtvättsåtgärder med utbytet från förbrottet. Vid självtvätt måste konkurrensproblematiken beaktas och vid förverkande av brottsutbytet måste uppmärksammas risken för dubbelförverkande.

Första punkten

I den första punkten beskrivs de åtgärder som kräver någon form av befattning med egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet. I lagtexten anges som exempel överlåter, förvärvar, omsätter, förvarar eller vidtar annan sådan åtgärd med egendomen. Det kan således röra sig om fysisk befattning, t.ex. att man tar emot egendomen för att säkerställa att den förvaras på en plats där den inte kan upptäckas. Att inneha egendom kan omfattas av såväl förvara som förvärva. Även åtgärder som innebär att någon vidtar dispositioner med eller råder över egendom utan att fysiskt befatta sig med den omfattas. Att göra elektronisk överföring av pengar, tillåta insättning på bankkonto eller medge förvaring i bankfack eller liknande kan alltså vara sådant som träffas av denna regel.

I "vidtar annan sådan åtgärd" får anses ligga krav på någon form av ett aktivt handlande från gärningsmannens sida. I förarbetena anges som exempel att ställa ett bankkonto till förfogande genom att meddela ett kontonummer, att tillåta annan att använda visst säkert utrymme, att förflytta egendom rent fysiskt eller förflytta tillgångar genom att föra över dem mellan olika konton eller liknande på sätt som gör att riskerna minskar för att egendomens ursprung avslöjas. Att bruka egendomen, omvandla den samt pantsätta den är vidare exempel på åtgärder som avses i bestämmelsen. Ytterligare ett exempel som angetts i samband med tidigare reglering, och som enligt *vår uppfattning* fortfarande torde vara en straffbar åtgärd, är anvisande av gömställen för egendomen.

Vid förvärv av egendomen är det inte nödvändigt att egendom har överlämnats och kommit i köparens besittning, utan förvärvet bör anses fullbordat redan när avtal om köp har ingåtts. Motsvarande bör gälla vid andra transaktioner där avtal och fullgörelse är åtskilda.

Underlåtenhet att avbryta förvaring eller innehav bör under vissa förutsättningar kunna ses som en sådan förvaringsåtgärd som omfattas av bestämmelsen (jämför NJA 2003 s. 254).

Andra punkten

I den andra punkten anges förfaranden som syftar till att skapa en rimlig, dock falsk, förklaring till en förmögenhetsökning som uppkommit genom brott eller brottslig verksamhet. Som exempel nämns i lagtexten att tillhandahålla, förvärva eller upprätta handling som ger en skenbar förklaring till egendomsinnehavet, att delta i transaktioner som utförs för skens skull, att uppträda som bulvan eller vidta annan sådan åtgärd.

Exempel på förfaranden kan vara att upprätta eller medverka till att upprätta ett falskt skuldebrev som utvisar att någon tagit ett lån och att köpa eller sälja en s.k. vinstbong, check eller liknande. Andra exempel är att intyga eller vidimera en uppgift eller handling, att låna ut sina identitetshandlingar i samband med t.ex. ett köp, att agera målvakt eller upprätta fakturor som ger sken av att inkomster i en näringsverksamhet har ett legitimt ursprung. Vidare omfattas att ställa sig till förfogande som bulvan för att t.ex. dölja verkliga ägarförhållanden. Att låta sig registreras som ägare till ett fordon som egentligen ägs av en annan person kan alltså omfattas av bestämmelsen, likaså kan rådgivning om hur egendom bör hanteras för att tvättas också vara en åtgärd som omfattas av regeln. Att en person uppger att han eller hon av någon anledning har gett pengar till den misstänkte för att på så sätt förklara den misstänktes ökade förmögenhet torde enligt *vår uppfattning* vara ytterligare exempel.

För att det ska vara fråga om "annan sådan åtgärd" fordras att det rör sig om åtgärder som typiskt sett innebär att egendomens ursprung eller ägarförhållanden blir svårare att klarlägga.

Bestämmelsen omfattar även användande av elektroniska handlingar.

Skattebrott och andra undandragandebrott

Den ekonomiska vinst som uppstår vid t.ex. skattebrott uppkommer huvudsakligen genom att gärningsmannen behåller en större del av sin inkomst eller förmögenhet än vad som blivit fallet om brottet inte begåtts. Ett annat sätt att uttrycka det är att gärningsmannen (till skattebrottet) blir rikare genom brottet än vad han eller hon skulle ha varit vid korrekt beskattning. Eftersom de medel som blir föremål för undandragandebrott normalt är lovligt åtkomna torde det enligt förarbetena i första hand bli aktuellt med penningtvättsansvar enligt andra punkten.

En situation då ansvar enligt första punkten skulle kunna bli aktuellt är om någon för ut tillgångar ur Sverige till ett land där svenska myndigheter inte har någon möjlighet att kontrollera egendomen.

3.2.2 Självtvätt

I den nya lagstiftningen är s.k. självtvätt kriminaliserad. Detta framgår genom att gärningen syftar till att dölja eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendom eller dess värde. Med någon avses vem som helst, dvs. även den som tvättar vinster från egen brottslighet.

Straffansvaret i 3 § begränsas av att det ska finnas ett penningtvättssyfte. Ren konsumtion av brottsutbyte utan penningtvättssyfte kan därför inte lagföras enligt 3 §. Även utan penningtvättssyfte kan dock en person under vissa förutsättningar fällas till ansvar för penningtvättsbrott enligt 4 §.

Konkurrens vid självtvätt

Allmänna principer om brottskonkurrens ska tillämpas. Ett penningtvättsbrott i form av självtvätt bör som huvudregel anses konsumerat av och medbestäffat med det förbrott som gett upphov till vinningen. Under särskilda förutsättningar kan dömas i brottskonkurrens, dvs. till ansvar för såväl förbrottet som penningtvättsbrottet. (se mer om konkurrens i avsnitt 9.1).

Även om penningtvättsbrottet konsumeras av förbrottet kan den efterföljande penningtvättsåtgärden ibland vara av betydelse vid bedömningen av förbrottets straffvärde. Vid bedömningen av straffvärde ska som försvårande omständighet enligt 29 kap. 2 § 6 BrB särskilt beaktas bl.a. om brottet föregåtts av särskild planering. Efterföljande penningtvättsåtgärder för att kunna tillgodogöra sig brottsutbytet skulle kunna vara att anse som sådan särskild planering.

3.2.3 Penningtvättssyfte

Straffansvaret i 3 § begränsas till att åtgärden ska ha ett penningtvättssyfte, dvs. att åtgärden ska syfta till att antingen dölja att egendomen härrör från brott/brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde. Tillgodogörande måste således inte avse just den egendom som kan härledas till förbrottet.

Penningtvättssyftet är knutet till åtgärden och inte till gärningsmannen. Detta innebär att det räcker att någon, t.ex. den som initierar åtgärden, har detta syfte. För gärningsmannen, dvs. den som vidtar penningtvättsåtgärden, räcker det att han eller hon har uppsåt i förhållande till att någon annan medverkande har den avsikten med åtgärden. Om den som tjänat pengar på olaglig verksamhet, i syfte att dölja pengarnas ursprung, ber någon annan att ta emot pengarna på sitt konto gör sig den som tar emot medlen på sitt konto skyldig till penningtvättsbrott, även om han eller hon själv inte har som syfte att dölja pengarnas ursprung. Däremot måste han eller hon ha uppsåt till att uppdragsgivaren har sådant syfte med gärningen. Hans eller hennes eget syfte kan däremot vara annat, t.ex. att få ersättning.

Den som utan penningtvättssyfte otillbörligen främjar omsättning av egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet kan dömas för penningtvättsbrott enligt 4 §.

3.3 Penningtvättsbrott – utan penningtvättssyfte (4 §)

Det förekommer att brottvinster går till olika former av konsumtion och att syftet då i egentlig mening inte är att egendomen ska tvättas. Den som begått brott och som använder den ekonomiska vinningen för att köpa exempelvis en fastighet, inte i syfte att dölja ursprunget utan bara för att han eller hon vill skaffa sig en flott bostad kan inte straffas enligt 3 §. Varken att lämna eller att ta emot medlen kan utgöra penningtvättsbrott då penningtvättssyfte saknas eller inte kan visas.

I 4 § föreskrivs straffansvar, när ett penningtvättssyfte inte finns, för gärningar som innebär ett faktiskt och otillbörligt främjande av någons möjligheter att omsätta pengar eller annan egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

Bestämmelsen träffar i första hand förfaranden som på ett påtagligt sätt underlättar omsättning av svårömsatt egendom. Några exempel kan vara stora mängder av kontanter som härrör från koppleri men också smycken eller konst som mottagits som betalning för narkotika.

Att en näringsidkare tar emot en stor summa kontanter som betalning för en vara, trots att han eller hon har åtminstone likgiltighetsuppsåt till att pengarna kommer från brottslig verksamhet och till de omständigheter som gör främjandet otillbörligt träffas av bestämmelsen.

Det kan finnas situationer där gärningen även kan omfattas av huvudregeln i 3 § då det ofta kan finnas ett, åtminstone underliggande, syfte att dölja eller främja tillgodogörande för någon. Huvudregeln i 3 § ska då i första hand tillämpas.

Mot bakgrund bl.a. av att lagstiftaren använt samma ordval i 4 § som i 3 § – främja möjligheterna för *någon* – får anses att även den som begått förbrottet kan träffas av ansvar enligt 4 §. Även här måste konkurrensproblematiken beaktas.

3.3.1 Otillbörligt främjande

Varje främjande är inte straffbart enligt 4 § penningtvättsbrottslagen utan det krävs att främjandet är otillbörligt. Vid otillbörlighetsbedömningen ska beaktas samtliga omständigheter vid transaktionen samt vad som kan anses normalt i sammanhanget.

Kriminaliseringen är i första hand avsedd för förfaranden som på ett påtagligt sätt förbättrar möjligheterna att omsätta något som inte är enkelt att omsätta, såsom t.ex. ädelstenar, konst eller stora mängder kontanter. Den är inte tänkt att träffa sedvanliga transaktioner som mottagande av medel som finns på ett konto och inte heller kontanta medel som inte uppgår till högre belopp än vad som allmänt tas emot i handeln. Sedvänja och praxis ska beaktas. Enbart det förhållandet att en viss typ av transaktioner förekommer gör dem emellertid inte tillbörliga. Tröskeln för när det är fråga om otillbörligt främjande bör enligt förarbetena vara relativt hög, särskilt när det är fråga om sedvanliga betalningsmedel som kontanter.

Ytterligare vägledning för när handlandet är otillbörligt finns inte i förarbetena. Vad som sagts i tidigare förarbeten om otillbörlighetsrekvisitet vid penninghäleri bör dock enligt *vår uppfattning* fortfarande kunna vara vägledande. I dessa förarbeten anges bl.a. följande. Ett otillbörligt främjande kan föreligga om transaktionen gått utöver det sedvanliga och inneburit att någon fått särskilda möjligheter att tillgodogöra sig vad som härrör från brottslig verksamhet. Främst avses förfaranden som mer eller mindre uttalat har till syfte att hjälpa den brottslige att dra nytta av sitt förvärv. Värdet på den egendom som transaktionen gäller är av betydelse. Betydande belopp innebär i allmänhet att förfarandet ska ses som otillbörligt, men beloppet är inte alltid av avgörande betydelse. Ett visst samband mellan transaktionen och den omständigheten att brott förelegat ska också finnas. Att ta emot betalning för

en giltig och förfallen fordran ses inte som otillbörligt, även om det rör sig om en större summa och den som mottar betalningen är medveten om att motparten gjort sig skyldig till brott. Att transaktionen kom till stånd har då normalt inte anknytning till att brott förelegat.⁴

3.4 Gradindelning (5–6 §§)

3.4.1 Grovt brott

Grovt penningtvättsbrott regleras i 5 §. I bestämmelsens andra stycke finns exempel på kriterier som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. Det som särskilt ska beaktas är om gärningen avsett betydande värden, om åtgärderna ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av särskilt farlig art. Uppräkningen är inte uttömmande utan är endast en exemplifiering. Andra omständigheter att beakta kan vara om brottet ingått som ett led i en verksamhet som utövats i organiserad form eller föregåtts av särskild planering. Samtliga omständigheter ska bedömas för att avgöra om gärningen är att bedöma som grov.

De i lagtexten uppräknade exemplen överensstämmer i stort med de som tidigare angavs vara av betydelse vid bedömningen om ett penninghäleribrott var att bedöma som grovt.⁵ I penningtvättsbrottslagen finns dock även angivet att åtgärder som i annat fall varit av särskilt farlig art ska beaktas.

Beträffande *betydande värde* anges i förarbetena att i de fall förbrottet är ett förmögenhetsbrott bör krävas att penningtvättsgärningen i vart fall följer den gräns som gäller för när förbrottet är att bedöma som grovt. Detta innebär att ett penningtvättsbrott många gånger är att bedöma som ett grovt brott om förbrottets värde motsvarar fem basbelopp.⁶ Uttalandet kan inte tillämpas vid alla typer av förbrott. Vid narkotikabrott kan narkotika till ett i sammanhanget lågt värde betraktas som grovt utan att det bara på den grunden finns skäl att bedöma penningtvättsbrottet som grovt. Vidare bör en penningtvättsgärning avseende utbyte av skattebrott kunna betraktas som grov även om inte skattebrottet bedöms som grovt, eftersom beloppsgränsen för grovt skattebrott ligger betydligt högre än vad som gäller grova förmögenhetsbrott.

Att ett visst tillvägagångssätt som upprepats ett flertal gånger, av en eller flera personer i samförstånd, kan bedömas som *systematiskt* är ingen förändring i förhållande till tidigare (se 29 kap. 2 § 6 BrB).

⁴ Prop. 1998/99:19 s. 31 samt prop. 1990/91:127 s. 54.

⁵ Prop. 1990/91:127 s. 56 och prop. 1998/99:19 s. 71f.

⁶ Se bl.a. NJA 2013 s. 654 (grovt häleri). Gränsen är inte absolut utan gäller endast om det inte finns några försvårande eller förmildrande omständigheter som bör påverka bedömningen av brottets svårhet.

En gärning kan vara av *särskilt farlig art* t.ex. då någon som har en särskild förtroendeställning har utnyttjat denna för att begå brott, eller att någon utan att ha förtroendeställning har utnyttjat sin anställning hos en verksamhetsutövare för att genomföra penningtvättsåtgärder. Även den som genomför penningtvättsåtgärder med utnyttjande av sådana personer kan dömas för grovt brott. Vidare anges som exempel i förarbetena att någon utnyttjar luckor i det system som enligt den administrativa penningtvättslagen ska finnas för att förhindra penningtvätt.

3.4.2 Penningtvättsförseelse

Ringa brott (6 § första stycket)

En omständighet som kan göra ett brott enligt 3 § eller 4 § ringa och som bör bedömas som penningtvättsförseelse är om gärningen avsett egendom av lågt värde. Vidare anges i förarbetena att straffskalan för ringa brott bör tillämpas i situationer då förbrottet har en lägre straffskala än det straff som kan följa på normalfallet av penningtvättsbrott, dvs. fängelse i högst två år. Detta är endast en indikation om rubricering. Samtliga omständigheter ska beaktas.

Oaktsamhetsbrott (6 § andra stycket)

För penningtvättsförseelse döms även den som inte insåg men hade skälig anledning anta att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Dessa oaktsamhetsgärningar enligt 6 § andra stycket avser penningtvättsbrott enligt 3 och 4 §§.

Det krävs att gärningsmannen varit oaktsam i förhållande till omständigheten att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Vid bedömningen bör beaktas bl.a. under vilka förhållanden handlingen företogs, vad man känner till om den som man ingår affärsförbindelsen med samt vilken slags transaktion det handlar om. Skentransaktioner och försäljning av s.k. vinstbongar bör ge anledning till misstanke precis som fall där någon uppträder anonymt eller där identiteten är oklar. Det har vidare betydelse om det rör sig om ovanliga eller omfattande transaktionsmönster eller om transaktionen uppenbart saknar ett legitimt ekonomiskt syfte. Detta är ingen skillnad mot vad som tidigare gällde i fråga om penninghäleriförseelse.⁷

Bestämmelsen ska hållas isär från näringspenningtvätt, ringa brott, där straffansvar följer för den som i annat fall än i näringsverksamhet etc. medverkar till åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvätts syfte.

⁷ Prop. 1998/99:19 s. 32f.

4 Näringspenningtvätt (7 §)

De hänvisningar till paragrafer som görs i detta avsnitt avser penningtvättsbrottslagen.

Som näringspenningtvätt straffbeläggs klandervärda risktaganden i första hand i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning.

Även klandervärt risktagande i andra fall än näringsverksamhet m.m. straffbeläggs som näringspenningtvätt, ringa brott.

Grovt brott regleras i 7 § andra stycket och i 7 § tredje stycket föreskrivs ansvar för brott som är att ringa.

Egendomen behöver inte härröra från brott eller brottslig verksamhet.

Regeln är subsidiär i förhållande till bestämmelserna i 3–6 §§.

4.1 Brottet

Det har ansetts angeläget att motverka verksamheter som låter sig utnyttjas för penningtvätt. Som näringspenningtvätt straffbeläggs därför åtgärder där någon i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Även den som i annat fall än i näringsverksamhet m.m. medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte straffas (7 § tredje stycket).

Bestämmelsen är uppbyggd med de tidigare reglerna om näringshäleri (9 kap. 6 § andra stycket BrB) och häleriförseelse (9 kap. 7 § andra stycket 1 BrB) som förebild. Syftet är bl.a. att kunna ingripa vid penningtvätt även när det inte kan visas varifrån egendomen kommer och/eller penningtvättssyfte inte kan visas.

Regeln är subsidiär i förhållande till bestämmelserna i 3–6 §§.⁸

Den straffbara gärningen beskrivs som att medverka till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Med detta avses att gärningsmannen medverkar eller tar ställning till en åtgärd, exempelvis en transaktion, som på goda grunder kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Det behöver alltså inte visas att åtgärden är vidtagen i penningtvättssyfte.

⁸ Prop. 2013/14:121 s. 116.

Egendomen behöver inte heller härröra från brott eller brottslig verksamhet. Grunden för straffansvar är i stället att gärningsmannen gör sig skyldig till ett klandervärt risktagande. Det förhållandet att egendom senare visar sig vara legitim minskar inte det klandervärda risktagandet och undantar därför inte från ansvar. Detta är en skillnad mot vad som gäller för häleri utan styrkt förbrott där det i motsvarande situation anses att straffansvar inte kan utkrävas.

Det är inte fråga om en sänkning av beviskravet gällande förbrottet i egentlig mening utan om en kriminalisering av en åtgärd i en situation där handlandet måste anses innebära ett klandervärt risktagande. Det är inte heller fråga om en kriminalisering av oaktsamhet, utan om uppsåtlig medverkan till transaktioner som utifrån de yttre omständigheterna är att bedöma som misstänkta och därför inte bör utföras. Gärningsmannen måste inte själv ha gjort bedömningen att åtgärden i fråga skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte, men de omständigheter som ligger till grund för bedömningen måste vara täckta av hans eller hennes uppsåt. Straffansvar träffar den som inser att omständigheterna kring en åtgärd eller transaktion är sådana att de objektivt talar för att åtgärden vidtas i syfte att tvätta pengar, men ändå medverkar till att genomföra den.

Omständigheterna kring gärningen har större betydelse vid näringspenningtvätt än vid näringshäleri, där egendomen som sådan kan visa tecken på att vara exempelvis stöldgods. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte kan anses som något misstänkt bör det i regel finnas någon kvalificerad omständighet för att transaktionen skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. En sådan omständighet kan vara sättet på vilket transaktioner genomförs.

I de fall det i enlighet med reglerna i administrativa penningtvättslagen är legitimt för verksamhetsutövaren att genomföra transaktionen trots att den är misstänkt ska straffansvar för näringspenningtvätt inte följa.

Om en verksamhetsutövare inte fullgör sina straffbelagda åligganden enligt administrativa penningtvättslagen och samtidigt gör sig skyldig till näringspenningtvätt, bör enligt reglerna om brottskonkurrens dömas endast för näringspenningtvätt.

4.2 Näringsbegreppet m.m.

Näringsbegreppet ska, precis som vid näringshäleri, förstås i vidsträckt mening. I förarbetena till näringshäleribestämmelsen anges att begreppet omfattar varje verksamhet av ekonomisk art som drivs yrkesmässigt av en fysisk eller juridisk person. Varje förvärv eller mottagande som sker under utövning av näringsverksamhet kan grunda ansvar även om det endast är fråga om enstaka fall.

Straffbarhet föreligger också om åtgärden ägt rum vanemässigt, dvs. att det i princip är fråga om flera fall. Vanemässigt förutsätter inte att alla befattningar har varit av samma karaktär. På samma sätt som vid näringshäleri ska varje fall behandlas som ett särskilt brott.

4.3 Vem träffas av ansvar?

Det är i första hand den eller de personer som i det enskilda fallet tar ställning till och därigenom medverkar till en viss åtgärd som kan hållas ansvariga. Därutöver kan den som anstiftat brottet eller främjat gärningen genom råd och dåd dömas för anstiftan eller medverkan enligt brottsbalken. Det innebär att det exempelvis finns möjligheter att döma en person till ansvar för att i ledande ställning i en verksamhet ha skapat rutiner som syftar till att möjliggöra penningtvätt.

Det bör uppmärksammas att verksamhetsutövaren under vissa förutsättningar kan åläggas företagsbot.

4.4 Näringspenningtvätt, grovt brott

För näringspenningtvättsbrott som är att anse som grovt finns en särskild straffskala i 7 § andra stycket penningtvättsbrottslagen. Det anges inte några exempel på vad som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. Ledning får enligt förarbetena hämtas från de omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömning av om ett penningtvättsbrott är grovt.

4.5 Näringspenningtvätt, ringa brott

Enligt förarbetena bör en enstaka transaktion som inte avser något högre belopp normalt kunna bedömas som ringa brott.

4.6 Åtgärder som inte vidtagits i näringsverksamhet/vanemässigt/större omfattning

Även den som gjort sig skyldig till ett klandervärt risktagande i annat fall än i näringsverksamhet m.m. kan enligt 7 § tredje stycket dömas för näringspenningtvätt, ringa brott. Trots att brottet benämns näringspenningtvätt omfattar brottet alltså även gärningar som begås i andra sammanhang. Regeln motsvarar den tidigare bestämmelsen om häleriförseelse i 9 kap. 7 § andra stycket 1 BrB.

Bestämmelsen ska hållas isär från penningtvättsförseelse i 6 § andra stycket, där straffansvar följer för den som inte insåg men hade skälig anledning anta att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet.

5 Försök, förberedelse och stämpling (8 §)

Försök, förberedelse och stämpling till penningtvättsbrott, grovt penningtvättsbrott och näringspenningtvätt som inte är ringa är straffbart. Tidigare har försök, förberedelse och stämpling varit straffbara brott endast vid grovt penninghäleri.

De uttalanden som gjordes i samband med att osjälvständiga brottsformer kriminaliserades i förhållande till bl.a. grovt penninghäleri utgör vägledning även när det gäller kriminaliseringen av förstadier till penningtvättsbrott och näringspenningtvätt.⁹ Av dessa uttalanden framgår bl.a. följande. Att åta sig eller erbjuda sig att skaffa fram s.k. vinstbongar till någon som vill dölja att han eller hon har berikat sig genom brott bör utgöra stämpling till penningtvättsbrott. På samma sätt bör det bedömas som stämpling om någon erbjuder sig att ställa sitt bankkonto och sina identitetshandlingar till förfogande för den som genom olika typer av transaktioner vill omvandla egendom som härrör från brott. Försökspunkten torde enligt de äldre förarbetena vara nådd när en gärningsman ger anvisningar till sin bank att utföra en viss transaktion (som om den fullbordades skulle utgöra penningtvättsbrott). Likaså bör enligt förarbetena försökspunkten vara nådd när någon som avser föra pengar ur landet på ett sätt som utgör penningtvättsbrott ertappas på en flygplats eller en färjeterminal.

⁹ Prop. 2000/01:133 s. 33.

6 Förverkande (9–11 §§) och förvar enligt stöldgodslagen

De hänvisningar till paragrafer som görs i detta avsnitt avser penningtvättsbrottslagen.

Bestämmelser om förverkande finns i 9-11 §§ penningtvättsbrottslagen.

Pengar eller annan egendom som varit föremål för näringspenningtvätt kan inte förverkas utan ska tas i förvar enligt [lagen \(1974:1065\) om visst stöldgods m.m.](#)

Förverkande kan ske mot penningtvättaren även om denne inte äger egendomen. Risken för dubbelförverkande måste dock uppmärksammas.

Utbyte från skattebrott bör endast undantagsvis förverkas.

Avsnittet behandlar förverkande enligt penningtvättsbrottslagen och förvar enligt lagen (1974:1065) om visst stöldgods m.m. (stöldgodslagen). Normalt kommer reglerna om förverkande vid förbrottet att tillämpas. Det ska uppmärksammas att det också kan bli aktuellt att använda bestämmelsen om utvidgat förverkande av utbyte av brottslig verksamhet eller att låta annan myndighet ta hand om egendomen efter en tillämpning av den s.k. general-klausulen i 10 kap. 27 § offentlighets- och sekretesslagen.

6.1 Förverkande av egendom som varit föremål för brott m.m. (9 §)

Egendom som varit föremål för brott enligt penningtvättsbrottslagen utgör inte utbyte av penningtvättsbrottet utan utbyte av ett förbrott. För att säkerställa att sådan egendom kan förverkas direkt hos penningtvättaren och inte bara hos gärningsmannen för förbrottet har förverkanderegler i 36 kap. BrB kompletterats (se avsnitt 6.3).

Pengar eller annan egendom som varit *föremål för brott enligt 3, 4, 5 eller 6 §* eller värdet av sådan egendom ska förklaras förverkade om det inte är uppenbart oskäligt. Detsamma gäller för *utbyte av brott enligt penningtvättsbrottslagen* och vad någon tagit emot som *ersättning för kostnader* i samband med ett brott enligt penningtvättsbrottslagen, eller värdet av det mottagna om mottagandet utgör brott enligt penningtvättsbrottslagen.

Egendomen kan förverkas också i fall där egendomen varit föremål för försök, förberedelse eller stämpling till penningtvättsbrott eller grovt penningtvättsbrott. Som exempel anges i förarbetena en situation där någon som innehar egendomen ber att få en transaktion utförd av en bank men av banken förvägras transaktionen.

Det ska särskilt noteras att förverkanderegeln inte gäller för egendom som varit föremål för näringspenningtvätt eller för försök, förberedelse eller stämpling till näringspenningtvätt. En upplysning om att egendom som varit föremål för näringspenningtvätt i stället kan tas i förvar enligt stöldgodslagen finns intagen i 9 § andra stycket penningtvättsbrottslagen. Förverkande vid näringspenningtvätt kan däremot ske av utbyte av brott enligt penningtvättsbrottslagen och vad någon tagit emot som ersättning för kostnader i samband med sådant brott.

Förverkande får bara ske om det inte är uppenbart oskäligt. Vid denna bedömning ska enligt förarbetena beaktas vilket värde egendomen har i förhållande till brottets straffvärde och den ekonomiska situationen hos den som begått brottet. Enligt *vår uppfattning* kan senare delen av detta uttalande synas något märkligt, särskilt om jämförelsen görs med bland annat regelverket om utvidat förverkande.¹⁰ Av betydelse för bedömningen är även om det är fråga om ett uppsåtligt brott eller ett brott som begåtts av oaktsamhet. Vid oaktsamhetsbrott bör förverkande kunna underlåtas i fler fall än när det gäller uppsåtliga brott.¹¹

Vid proportionalitetsbedömningen bör särskilt beaktas om egendomen tillhör annan än den som döms för penningtvättsbrott eller om det inte är säkert vem som är ägare till egendomen. Många gånger kan den egendom som varit föremål för penningtvätt ha lämnats till gärningsmannen för att den ska tvättas. Egendomen tillhör då inte gärningsmannen och den är inte tänkt att tillfalla denne efter avslutad penningtvätt. För att undvika dubbelförverkande och oskäliga resultat bör i första hand det utbyte av förbrottet som varit föremål för penningtvättsbrott förverkas eller neutraliseras hos den som har begått förbrottet.

Allmänt bör gälla att förverkande bör kunna underlåtas eller jämkas om det framstår som alltför betungande mot bakgrund av brottet.

¹⁰ Se vad som gäller enligt 36 kap 1b § där förverkande inte får ske om det är oskäligt. Enligt förarbetena till utvidgat förverkande ges exempel på omständigheter som har betydelse vid bedömningen, se prop. 2007/08:68 s. 97. Det nämns emellertid inte att den misstänktes ekonomiska situation ska beaktas.

¹¹ Prop. 1999/2000:124 s. 152.

6.1.1 Förverkande när förbrottet är ett skattebrott

Förverkande kan inte ske av utbyte av skattebrott, se 13 a § skattebrottslagen (1971:69). Undantag gäller för utbyte av förberedelse till grovt skattebrott eller vad som därvid tagits emot som ersättning för kostnader. Detta beror på att utbyte av skattebrott normalt neutraliseras inom ramen för skatteförfarandet, vanligen genom att beskattning sker.

Reglerna i penningtvättslagen möjliggör däremot förverkande av utbyte av skattebrott som varit föremål för penningtvättsbrott hos penningtvättaren. Huvudregeln bör även här vara att utbyte från skattebrott som varit föremål för penningtvättsbrott i första hand ska neutraliseras hos den som begått förbrottet, dvs. skattebrottet. Detta innebär vid självtvätt att förverkande inte ska ske av den egendom som varit föremål för penningtvättsbrottet utan att vinningen av skattebrottet i stället ska neutraliseras inom ramen för skatteförfarandet. När annan gjort sig skyldig till penningtvättsbrott finns, mot bakgrund av möjligheten att förverka egendom även hos penningtvättaren, risk att den skattskyldige blir av med utbytet av skattebrottet två gånger. I sådana situationer får det normalt anses uppenbart oskäligt att förverka pengarna hos den som genomfört penningtvätten. Först om skattskyldighet inte åläggs den skattskyldige bör utbytet från skattebrottet, dvs. egendomen som varit föremål för penningtvättsbrottet, i stället kunna förverkas hos penningtvättaren.

6.2 Förverkande av hjälpmedel (10 §)

Även egendom som har använts som hjälpmedel vid brott får förverkas om det behövs för att förebygga brott eller om det finns andra särskilda skäl. Detsamma gäller egendom som har varit avsedd att användas som hjälpmedel vid brott enligt penningtvättsbrottslagen om brottet har fullbordats eller om förfarandet har utgjort ett straffbart försök eller en straffbar förberedelse eller stämpling. I stället för sådan egendom kan värdet förverkas.

Som hjälpmedel kan betraktas exempelvis en förteckning över konton med kontonummer och kontoförande institut som ska användas eller har använts vid överföringar av pengar med brottsligt ursprung i syfta att dölja var de kommer ifrån. Ett annat exempel på hjälpmedel skulle enligt förarbetena kunna vara en utförligt nedskrivna brottsplan eller en lista över personer som är villiga att låna ut sina konton för placering av brottsutbyte.

6.3 Hos vem kan förverkande ske? (11 §)

Förverkande av egendom eller dess värde får ske hos gärningsmannen eller någon annan som medverkat till brottet, den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var, den som genom brottet beretts vinning eller näringsidkare som avses i 36 kap. 4 § BrB. Förverkande får också ske hos den

som efter brottet har förvärvat egendomen genom bodelning eller på grund av arv eller testamente eller genom gåva eller hos den som förvärvat egendomen på annat sätt och då haft vetskap om eller skälig anledning att anta att egendomen hade samband med brottet.

Förverkande får enligt huvudregeln bara ske hos den som egendomen tillhörde vid brottet. Detta motsvarar i princip bestämmelsen om förverkande i 36 kap. 5 § BrB. Denna huvudregel gäller emellertid inte förverkande enligt 9 § första stycket 1, dvs. egendom som varit föremål för penningtvätt eller värdet av sådan egendom. Förverkande får i en sådan situation ske hos gärningsmannen, dvs. penningtvättaren, eller annan som medverkat till (penningtvätts)brottet även om egendomen vid brottet tillhörde någon annan. Detta är en betydande skillnad mot vad som gäller enligt 36 kap. 5 § BrB och vad som tidigare gällde för förverkande vid penninghäleribrott.

6.3.1 Risken för dubbelförverkande måste uppmärksammas

Eftersom förverkande kan ske hos penningtvättaren även när egendomen inte tillhör denne finns risk för dubbelförverkande, dvs. förverkande av egendomen eller dess värde hos både gärningsmannen för förbrottet och penningtvättaren. Risk för dubbelförverkande kan uppstå exempelvis när en person tidigare har dömts för ett förbrott och domen innehåller ett beslut om förverkande av ett värde som inte har verkställt.

Risken för dubbelförverkande måste alltid uppmärksammas och tas i beaktande vid proportionalitetsbedömningen. Enligt huvudregeln ska förverkande ske hos den som haft vinning av brottet. Vidare utgör egendomens värde den yttersta gränsen för förverkande.

För att undvika dubbelförverkande och oskäligen resultat bör i första hand utbyte av förbrott som varit föremål för penningtvättsbrott förverkas och neutraliseras hos den som har begått förbrottet. Förverkande av egendom som varit föremål för penningtvättsbrott men som inte tillhör penningtvättaren bör därför endast ske om egendomen finns hos penningtvättaren. När flera personer har medverkat till penningtvättsbrottet bör förverkande i första hand riktas mot den som innehar egendomen eller disponerar det värde den omvandlats till. Yrkande om förverkande kan inte framställas solidariskt.

6.4 Förvar vid näringspenningtvätt

Förverkande kan inte ske av egendom som varit föremål för näringspenningtvätt. Detta följer direkt av lagtexten i 9 § andra stycket. Sådan egendom kan i stället tas i förvar enligt stöldgodslagen.

Det är för närvarande inte möjligt att ta egendom som varit föremål för försök, förberedelse eller stämpling till näringspenningtvätt i förvar. Förslag finns för att möjliggöra detta men har inte (maj 2015) lett till lagstiftning.¹²

Bakgrunden till att egendomen ska tas i förvar i stället för att förverkas är att straffansvaret för näringspenningtvätt tar sikte på ett klandervärt risktagande och brottet består i medverkan till åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Det är då inte alltid utrett att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Under dessa omständigheter är det inte aktuellt att förverka egendom som varit föremål för näringspenningtvätt.

Enligt stöldgodslagen ska, om det inte är uppenbart oskäligt, bl.a. egendom som varit föremål för näringspenningtvätt tas i förvar. Beslut om att ta egendom i förvar enligt stöldgodslagen meddelas enligt huvudregeln av allmän domstol efter yrkande av åklagaren, vanligen i samband med att någon åtalas för brott. Åklagaren har även under vissa förutsättningar möjlighet att själv besluta om förvar enligt stöldgodslagen.¹³

Det bör noteras att förverkande kan ske av utbyte av näringspenningtvätt och vad någon tagit emot som ersättning för kostnader i samband med sådant brott.

Bestämmelser om förfarandet m.m. med egendom som tagits i förvar finns i lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegoods m.m.

¹² Prop. 2014/15:94 Den nya polisorganisationen – några frågor om personuppgiftsbehandling m.m. där lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 augusti 2015.

¹³ 2 § tredje stycket stöldgodslagen.

7 Penningbeslag (12–13 §§)

De hänvisningar till paragrafer som görs i detta avsnitt avser penningtvättsbrottslagen.

Penningbeslag får användas endast vid misstanke om brott enligt penningtvättsbrottslagen.

Penningbeslag kan endast avse pengar, fordran eller annan rättighet.

Om penningbeslaget avser en fordran eller annan rättighet ska förbudsmeddelande meddelas.

7.1 Förutsättningar m.m.

Penningbeslag är ett nytt straffprocessuellt tvångsmedel. Tvångsmedlet kan endast användas vid förundersökning om penningtvättsbrott eller näringspenningtvätt i någon form.

Egendom i form av pengar, fordran eller annan rättighet som skäligen kan antas vara föremål för brott enligt penningtvättsbrottslagen, eller ett motsvarande värde, får tas i penningbeslag. Penningbeslag kan användas för fysiska kontanter men även i förhållande till annat än föremål, såsom t.ex. kontobehållning.

Med pengar avses kontanter liksom elektroniska pengar enligt lagen (2011:755) om elektroniska pengar. Med fordran eller annan rättighet avses i detta sammanhang kontobehållningar, aktiedepåer eller liknande.

För penningbeslag behöver inte, som vid förvar/kvarstad enligt rättegångsbalken, finnas någon som skäligen kan misstänkas för brottet. Misstanken ska i stället knytas till egendomen som skäligen ska kunna antas vara föremål för brott enligt penningtvättsbrottslagen.

I penningtvättsbrottslagen finns inte angivet något syfte med penningbeslaget. Det ligger enligt *vår uppfattning* närmast till hands att ett penningbeslag ska syfta till att säkra ett framtida förverkande eller förvar enligt stöldgodslagen. Åklagaren bör vid sin handläggning vara uppmärksam på att även andra intressen, såsom exempelvis enskilt anspråk från målsäganden eller beslut om skatt, kan behöva beaktas. I dessa fall kan det bli aktuellt att använda andra tvångsmedel än penningbeslag eller att låta annan myndighet få information om egendomen efter en tillämpning av generalklausulen enligt 10 kap. 27 § offentlighets- och sekretesslagen.

Penningbeslag får endast beslutas om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Vid proportionalitetsbedömningen bör enligt förarbetena hänsyn tas till omständigheter som egendomens värde, hur stark misstanken om penningtvätt är, hur stor risken är för att egendomen undanskaffas om beslut inte fattas och vilken skada penningbeslaget skulle kunna förorsaka egendomens ägare eller den som förfogar över egendomen.

Det är åklagaren eller undersökningsledaren som beslutar om penningbeslag. Penningbeslag får bara avse sådan egendom som finns tillgänglig. Med detta menas att egendomen ska vara identifierad och tillgänglig för direkt verkställighet hos t.ex. en bank. Bestämmelsen ger alltså ingen möjlighet att söka efter egendom som skulle kunna tas i penningbeslag eller att besluta om penningbeslag av egendom som inte är, men kan komma att bli, tillgänglig för penningbeslag. Vid penningbeslag av exempelvis sedlar och mynt bör gälla vad som gäller för beslag i allmänhet, vilket innebär att exempelvis egendom i ett bankfack blir tillgängligt för beslag först efter att egendomen påträffats efter beslut om husrannsakan i bankfacket. Egendom som omfattas av dispositionsförbud får anses vara tillgänglig för penningbeslag. Likaså torde kontobehållning hos exempelvis en bank anses vara tillgänglig om bankpersonal i samma stund kan bekräfta att medel finns på kontot så att beslutet omedelbart kan gå i verkställighet.¹⁴

Om penningbeslaget avser en fordran eller annan rättighet, exempelvis banktillgodohavanden eller värdepapper på ett värdepapperskonto, ska gäldenären eller annan förpliktigad, dvs. banken, meddelas förbud att fullgöra sin förpliktelse till någon annan än Polismyndigheten. Det är undersökningsledaren eller åklagaren som meddelar ett skriftligt förbudsmeddelande. I den praktiska tillämpningen bör åklagaren sedan, enligt *vår uppfattning*, kunna delegera åt Polismyndigheten att se till att gäldenären eller annan förpliktigad får del av förbudsmeddelandet och upprätta beslagsprotokoll.

För penningbeslag gäller i övrigt bestämmelserna om beslag i rättegångsbalken. Detta innebär bl.a. att den från vilket penningbeslaget sker utan dröjsmål ska underrättas om penningbeslaget och att den som har drabbats av penningbeslaget har rätt att begära rättens prövning av penningbeslaget.

Det finns inget som hindrar att det i samma brottsutredning finns såväl penningbeslag som föremål som tas i beslag enligt reglerna i 27 kap. RB, men det är inte möjligt att tillämpa reglerna samtidigt på samma objekt. I de fall kontanter, t.ex. på grund av fingeravtryck eller för att det rör sig om sedlar ur en viss sifferserie, kan ha betydelse för en brottsutredning samtidigt som de är

¹⁴ Se JO-beslut 2006-02-16, Dnr 5010-2003, som dock gäller sakbeslag.

aktuella för penningbeslag, bör de tas i beslag enligt huvudregeln i 27 kap. 1 § RB.¹⁵ Skulle utredningsbeslaget hävas kan det bli aktuellt att besluta om penningbeslag.

Om penningbeslag som avser värden hävs upphör verkan av penningbeslaget. Om penningbeslaget i stället avser kontanter tillämpas bestämmelsen i 27 kap. 8 a § RB på så sätt att pengarna ska återlämnas till den hos vilken penningbeslaget gjordes eller den som gör anspråk på pengarna. Reglerna om utlämnande till målsäganden i 27 kap. 4 a § RB ska inte tillämpas. Detta följer av att den bestämmelsen endast är tillämplig i förhållande till föremål som inte kan förverkas.

Regler om penningbeslag finns också i lagen (2002:444) om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet i vissa fall.

7.2 Hantering av penningbeslag

Ett beslagttaget föremål ska enligt 27 kap. 10 § RB tas i förvar av den som verkställt beslaget, men kan under vissa förhållanden lämnas kvar i innehavarens besittning. Beslagtagna föremål ska vidare väl vårdas och hållas under noggrann tillsyn. Dessa regler gäller i princip även vid penningbeslag. Exempelvis bör penningbeslag av kontanter hanteras enligt huvudregeln och tas i förvar av Polismyndigheten eller annan som verkställt beslaget. Det bör också uppmärksammas att det av Polismyndighetens föreskrifter och Ekobrottsmyndighetens riktlinje framgår att beslagtagna kontanter normalt ska sättas in på ett räntebärande konto i bank.¹⁶

När det gäller penningbeslag av fordran eller annan rättighet, exempelvis kontobehållning hos en bank, är förhållandena annorlunda. I dessa situationer ska gäldenären eller annan förpliktigad, exempelvis banken, enligt 13 § andra stycket penningtvättsbrottslagen meddelas förbud att fullgöra sin förpliktelse till någon annan än Polismyndigheten. Detta innebär i praktiken att pengarna finns kvar hos banken men att den berörde inte kan disponera pengarna.¹⁷

¹⁵ Se Justitiedepartementets promemoria, Komplettering av penningtvättsutredningens förslag – en ny möjlighet att säkra egendom, Ju2013/7019/L5, s. 11.

¹⁶ FAP 102-2, Polismyndighetens författningssamling RPSFS 2014:1 om beslag m.m. och EBMR 2014:2 – Hantering av beslag m.m. Polismyndighetens föreskrifter är med anledning av den nya polisorganisationen för närvarande (maj 2015) föremål för översyn.

¹⁷ Det pågår för närvarande (maj 2015) en diskussion med Polismyndigheten om hanteringen av penningbeslag i dessa situationer och det har även framförts önskemål om att Polismyndigheten ser över sina föreskrifter i frågan. Diskussionen handlar bl.a. om vårdplikten och om pengarna i stället för att vara kvar hos banken i stället bör föras över till ett av Polismyndigheten räntebärande konto.

7.3 Penningbeslag på begäran av annan stat

Som framgår av handboken Internationell rättslig hjälp i brottmål får beslag enligt lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål (LIRB) även anses omfatta penningbeslag för egendom som misstänks vara föremål för penningtvätt eller avsedd för finansiering av terrorism. Således kan penningbeslag på begäran av utländsk stat göras och hanteras enligt reglerna i LIRB (se mer i nyss nämnda handbok).

8 Dispositionsförbud

Polismyndigheten genom Finanspolissektionen har möjlighet att innan förundersökning inletts besluta om att tillfälligt förbjuda kunden att flytta på eller på annat sätt disponera egendom som finns hos en verksamhetsutövare, exempelvis en bank (dispositionsförbud).

Dispositionsförbud kan endast avse pengar, fordran eller annan rättighet.

Beslutet om dispositionsförbud ska så snart som möjligt anmälas till åklagare, som skyndsamt ska ta ställning till om åtgärden ska bestå.

Ett dispositionsförbud gäller som längst under två arbetsdagar från Polismyndighetens beslut.

8.1 Förutsättningar m.m.

Regler om dispositionsförbud och underrättelser om sådant förbud finns i 3 kap. 8–9 §§ i den administrativa penningtvättslagen.

Polismyndigheten genom Finanspolissektionen (och enligt förslag även Säkerhetspolisen från den 1 augusti 2015¹⁸) kan tillfälligt säkra egendom som finns hos en verksamhetsutövare genom beslut om att egendomen eller motsvarande värde tills vidare inte får flyttas eller disponeras på annat sätt (dispositionsförbud) vare sig av kunden eller annan som kan vara behörig att förfoga över den, t.ex. en fullmaktshavare.

För dispositionsförbud krävs att det finns skäl att misstänka att egendomen varit föremål för penningtvättsbrott. Beviskravet är således lägre än det som gäller vid penningbeslag. Syftet med regleringen är att kunna ingripa redan innan det finns en tillräcklig misstanke för att inleda förundersökning. Beslutet är ett förstadium till straffprocessuellt tvångsmedel och ska så snart som möjligt underställas åklagaren för ställningstagande till om beslutet ska bestå. Misstanken, som ska grunda sig på konkreta omständigheter, ska knytas till egendomen och behöver inte knytas till person. Det krävs således inte att det finns en misstänkt person.

¹⁸ Prop. 2014/15:94 Den nya polisorganisationen – några frågor om personuppgiftsbehandling m.m. där lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 augusti 2015.

Egendomen ska finnas hos en verksamhetsutövare under verksamhetsutövarens kontroll för kunds räkning. Begreppet verksamhetsutövare omfattar enligt den administrativa penningtvättslagen, förutom aktörer och rådgivare när det gäller finansiella tjänster, även bl.a. yrkesmässig verksamhet som avser dels kontanthandel med dyrbara varor, dels handel för klienters räkning med bl.a. fastigheter. De vanligaste fallen torde röra kontobehållningar hos bank.

Med egendom avses pengar, fordran eller annan rättighet. I första hand aktualiseras kontobehållningar men även kontanter i form av sedlar och mynt, aktier, obligationer eller andra papperslösa värdepapper omfattas. Penningöverföringar via olika typer av betaltjänster kan ske utan att avsändare eller mottagare har något konto hos företaget. Även sådana överföringar omfattas av reglerna om dispositionsförbud.

För beslut om dispositionsförbud krävs fara i dröjsmål och att det skäligen kan befaras att egendomen annars kommer att undanskaffas. Sabotagerisken ska bedömas i förhållande till egendomen. Vid bedömningen kan hänsyn tas till transaktionsmönster på t.ex. det aktuella kontot liksom kunskaper om den kund som förfogar över egendomen eller som begärt en viss transaktion.

Skälen för beslut om dispositionsförbud ska uppväga det intrång eller men i övrigt som det innebär, dvs. proportionalitetsprincipen ska beaktas. Vid proportionalitetsbedömningen ska bl.a. beaktas egendomens värde, misstankegraden, risken för undanskaffande och vilken skada som kan uppstå.

Dispositionsförbudet behöver inte knytas till en viss transaktion utan kan även avse ett värde som motsvarar vad som kan beräknas bli föremål för förverkande.

8.2 Giltighetstid

Ett dispositionsförbud gäller som längst under två arbetsdagar från Polismyndighetens beslut. Observera att med två arbetsdagar avses tiden, dvs. klockslaget, från beslutet till samma tid två arbetsdagar senare. Som arbetsdagar räknas inte lördagar, söndagar eller andra allmänna helgdagar, midsommarafton, julafton eller nyårsafton.¹⁹ Om ett beslut har fattats en fredag kl. 12.00 gäller det längst till nästkommande tisdag kl. 12.00. När den angivna tiden har löpt ut upphör dispositionsförbudet automatiskt att gälla.

Ett tidigare ställningstagande kan när som helst omprövas. Om Polismyndigheten vid den fortsatta utredningen efter att ett beslut om dispositionsförbud har fastställts av åklagaren, får del av uppgifter som innebär

¹⁹ Jfr 2 § första stycket lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid.

att det inte längre finns anledning att misstänka penningtvätt måste uppgifterna genast förmedlas till åklagaren för en ny bedömning.

Enligt *vår uppfattning* är det Polismyndigheten och inte åklagare som leder den fortsatta utredningen under tiden som dispositionsförbudet löper. Detta torde följa av att förundersökning inte har inletts och att åklagaren därför inte kan träda in som förundersökningsledare. Åklagaren kan dock lämna vägledning kring vilken ytterligare utredning som han eller hon anser krävs för att förundersökning ska kunna inledas.

8.3 Åklagarens prövning av dispositionsförbud

Polismyndighetens beslut om dispositionsförbud ska så snart som möjligt anmälas till åklagare. Åklagare ska därefter skyndsamt besluta om dispositionsförbudet ska bestå. Om åklagaren anser att underlaget är tillräckligt för att inleda förundersökning är denne inte förhindrad att fatta beslut om andra tvångsmedel i stället för att fastställa dispositionsförbudet. I annat fall har Polismyndigheten möjlighet att inom tvådagarsfristen komplettera utredningen varefter ett förnyat ställningstagande till frågan om att inleda förundersökning kan ske.

Av förarbetena framgår att åklagaren inför sitt ställningstagande till dispositionsförbudet bör ha tillgång till samma beslutsunderlag som Polismyndigheten. Av förarbetena framgår också att den utredning som Polismyndigheten tagit fram alltid bör följa med Polismyndighetens anmälan om dispositionsförbud liksom Polismyndighetens skriftliga beslut om dispositionsförbud.²⁰

I praktiken sker Polismyndighetens anmälan till åklagaren vanligen per telefon. Enligt *vår uppfattning* ska åklagaren vid sitt ställningstagande ha tillgång till det skriftliga beslutet och det underlag som legat till grund för Polismyndighetens beslut. Så snart Polismyndigheten har färdigställt det skriftliga underlaget inklusive beslutet bör således detta översändas till åklagaren, lämpligen via e-post mellan de godkända domänerna @polisen.se och @aklagare.se eller @ekobrottsmyndigheten.se (e-postadresser som slutar på nyss nämnda sätt). Myndighetens OWA-lösning²¹ ska inte användas som avsändare/mottagare.²²

²⁰ Prop. 2013/14:121 s. 128.

²¹ Åtkomst av e-post från en dator utanför Åklagarmyndigheten/
Ekobrottsmyndigheten – webbmejl.

²² Se mer i Åklagarmyndighetens beslut om godkänd kommunikation gällande e-post som omfattas av sekretess m.m. (ÅM-A 2014/1244) och ÅMR 2012:3, ÅMR 2013:3, ÅMR 2013:4 samt Åklagarmyndighetens handbok för säker hantering av information.

Underlaget för Polismyndighetens beslut om dispositionsförbud kan bestå av penningtvättrapporter från verksamhetsutövaren och annat sekretessbelagt underrättelsematerial. Polismyndigheten överlämnar inte materialet i sin ursprungliga form utan sammanställer uppgifterna i ett beslutsunderlag som överlämnas till åklagaren tillsammans med Polismyndighetens beslut om dispositionsförbud.

Åklagarens beslut ska dokumenteras och diarieföras i ett A-ärende i Cåbra.²³ Beslutsmallar finns i Wåns och Cåbra.

Åklagarens beslut om dispositionsförbud får inte överklagas.

8.4 Underrättelser

8.4.1 Underrättelse till verksamhetsutövaren

Verksamhetsutövaren, exempelvis en bank, ska omedelbart underrättas om beslut om dispositionsförbud eller om sådant beslut har hävts. Det är Polismyndigheten som fattar beslutet om dispositionsförbud och som initialt underrättar verksamhetsutövaren. Även åklagarens ställningstagande till om dispositionsförbudet ska bestå eller inte bör verksamhetsutövaren underrättas om enligt *vår uppfattning*. Denna underrättelse kan delegeras till Polismyndigheten.

8.4.2 Underrättelse till den drabbade

Den som har drabbats av ett beslut om dispositionsförbud, exempelvis kontoinnehavaren, ska underrättas om beslutet när det kan antas att syftet med en beslutad eller förutsedd åtgärd inte motverkas och den framtida utredningen inte skadas om uppgiften röjs. Underrättelse bör i regel enligt *vår uppfattning* kunna ske när dispositionsförbudet övergått till penningbeslag, eftersom den drabbade då utan dröjsmål ska underrättas om beslaget.²⁴

Det är alltid åklagaren som ska besluta om underrättelse. Detta gäller även om ärendet inte leder till förundersökning. I dessa fall kan åklagaren, enligt förarbetena, normalt fatta beslut om underrättelse i samband med beslut om att inte inleda förundersökning.

Underrättelse behöver inte lämnas om den med hänsyn till omständigheterna uppenbart är utan betydelse. Så kan enligt förarbetena exempelvis vara fallet om den berörde redan på annat sätt fått kännedom om dispositionsförbudet eller när förbudet gällt under mycket kort tid och risken för att den berörde

²³ På Ekonätet och Rånet finns information om samt rutin för registrering i Cåbra av dispositionsbud.

²⁴ Se 27 kap. 11 § RB.

lidit någon skada därför är liten. Ställningstagandet/beslutet att underlåta att lämna underrättelse ska enligt *vår uppfattning* dokumenteras.

8.5 Dispositionsförbud på begäran av annan stat

Dispositionsförbud kan begäras av annan stats finansunderrättelseenhet. Sådan begäran ställs till Polismyndigheten.

Även om den drabbade ska underrättas om beslutet om dispositionsförbud finns, till skillnad mot penningbeslag, möjlighet att vänta med underrättelsen för att inte skada den framtida utredningen. Ett beslut om dispositionsförbud kan emellertid vara synligt för den drabbade om denne t.ex. loggar in på aktuell internetbank. Då begärande stat kan ha uppfattningen att ett eventuellt beslut om dispositionsförbud inte på något sätt syns för kunden är det viktigt att den begärande staten informeras om denna risk.

Vid situationer där giltighetstiden beträffande dispositionsförbud börjar närma sig slutet och en begäran om rättslig hjälp från andra staten omöjlig hinner inkomma och/eller översättas innan fristen löper ut bör enligt *vår uppfattning* övervägas om det finns förutsättningar att inleda svensk förundersökning för penningtvåtsbrott och därmed få möjlighet att använda tvångsmedel. Vanliga regler om förundersökning gäller.

9 Konkurrens, rättskraft, preskription och övergångsbestämmelser

9.1 Konkurrens

De skyddsintressen som motiverat kriminalisering av penningtvätt anges i förarbetena vara dels enskildas och allmännas rätt till skydd för egendom, dels intresset att effektivt kunna bekämpa framförallt ekonomisk och organiserad brottslighet. Ytterligare ett skyddsintresse är att motverka att brottsutbyte förs in och cirkulerar i de finansiella systemen.

Konkurrenssituationer kommer att uppstå. I förhållande till förbrottet blir detta särskilt tydligt när det gäller självtvätt. I förarbetena sägs att konkurrensfrågan vid självtvätt kan hanteras genom reglerna om brottskonkurrens, på samma sätt som när det gäller häleri.²⁵ I enlighet med allmänna principer om brottskonkurrens bör ett penningtvättsbrott i form av självtvätt som huvudregel anses konsumerat av och medbestraffat med det förbrott som gett upphov till vinningen. Ett visst efterföljande handlande ses som en naturlig del av förbrottet och domstolen bör normalt endast döma för förbrottet.

Det kan finnas situationer när det är motiverat att döma i brottskonkurrens, dvs. döma till ansvar för såväl förbrottet som penningtvättsbrottet. Det är framförallt i fall där en person endast har deltagit i begränsad utsträckning i förbrottet men haft en avgörande roll när det gäller den efterföljande penningtvätten. Det kan också bli aktuellt när penningtvättsåtgärderna klart går utöver vad som får anses vara sedvanlig hantering av brottsutbyte.

Beträffande den tidigare penninghälerilagstiftningen angavs att om en gärning var att bedöma som både häleri och penninghäleri skulle domstolen döma för häleri. Vidare konkurrerade såväl häleri som penninghäleri ut skyddande av brottsling. I nu aktuella förarbeten anges däremot att om det beträffande en och samma gärning finns förutsättningar att döma för såväl penningtvättsbrott som häleri, bör domstolen döma för penningtvättsbrott. Detsamma bör gälla om en penningtvättsgärning även uppfyller rekvisiten för skyddande av brottsling. Penningtvättsbrott anses som en kvalificerad form av dessa brottstyper. Enligt ett uttalande i betänkandet som låg till grund för lagstiftningen ska samma resonemang gälla även för gärning som också är att

²⁵ Se även bl.a. NJA 1985 s. 796, NJA 1943 s. 590 och RH 1988:33.

bedöma som urkundsförfalskning, dvs. domstolen bör som regel döma endast för penningtvättsbrottet.²⁶

Om en verksamhetsutövare inte fullgör sina straffbelagda skyldigheter enligt administrativa penningtvättslagen och samtidigt gör sig skyldig till näringspenningtvätt, bör enligt reglerna om brottskonkurrens dömas endast för näringspenningtvätt.

9.2 Rättskraft

Om en person tidigare dömts för ett förbrott och domen innefattar ett beslut om förverkande som har verkställts, finns inte något utbyte i behåll som kan bli föremål för penningtvättsåtgärder. Om förverkandet inte har verkställts finns däremot utrymme för en gärningsman att vidta penningtvättsåtgärder med utbytet från förbrottet. Förverkande kan dock inte åter ske av den egendomen.

Högsta domstolen har bedömt att när stöld och häleri är alternativa förklaringar till en persons innehav av viss egendom så är det fråga om samma gärning i 45 kap. 5 § tredje stycket och 30 kap. 9 § RB (NJA 1980 s. 686). Detta gäller oberoende av hur mycket alternativen skiljer sig ifrån varandra med hänsyn till tid och plats samt händelseförloppet i övrigt.

I förarbetena sägs att det inte är givet att samma bedömning ska göras när det gäller förhållandet mellan ett förbrott och efterföljande penningtvättsbrott. Ett skäl är att brotten delvis kan ha olika skyddsintressen. Frågan överlämnas till rättstillämpningen att avgöra.

9.3 Preskription

Högsta domstolen har beträffande häleri uttalat att preskription för ett stöldbrott som huvudregel ska anses omfatta även senare åtgärder där gärningsmannen har tillgodogjort sig egendom eller försvårat dess återställande (NJA 1985 s. 796). Översatt till penningtvättsområdet skulle detta innebära att självtvätt normalt preskriberas samtidigt som förbrottet. Som ovan angetts finns i vissa situationer utrymme för att döma i brottskonkurrens, dvs. för såväl förbrott som för penningtvättsbrott. Som en följd av detta bör enligt förarbetena preskriptionstiden därför i dessa fall räknas från den första fullbordade penningtvättsgärningen. Att räkna på annat sätt får till följd att någon skulle kunna gå fri från ansvar för penningtvättsbrott genom att erkänna sin medverkan i ett preskriberat förbrott.

²⁶ SOU 2012:12, Penningtvätt – kriminalisering, förverkande och dispositionsförbud, s. 458.

I de fall där det inte är samma gärningsman som begått förbrott som ett häleri har Högsta domstolen angett att preskriptionstid för sakhäleri bör räknas från den första handling som utgör ett fullbordat häleri (NJA 1984 s. 564). Senare företagna häleriåtgärder inverkar inte på preskriptionstiden. Enligt domstolen finns dock undantag från principen, t.ex. när hälerihandlingar inte ligger i linje med den första åtgärden eller i andra särpräglade situationer.

Nyss nämnda principer gör sig gällande även beträffande penningtvättsbrott, vilket innebär att det finns utrymme för att inte alltid räkna preskriptionstidpunkten från den första fullbordade penningtvättsgärningen när de senare penningtvättsåtgärderna inte kan anses ligga i linje med den första penningtvättsåtgärden eller i andra speciella situationer. Det har dock överlämnats till rättstillämpningen att avgöra när undantag kan göras från huvudregeln.

9.4 Övergångsbestämmelser

Övergångsbestämmelser saknas. Enligt allmänna regler får ny lag inte retroaktiv verkan. De nya straffbestämmelserna samt reglerna om förverkande ska därför tillämpas bara vad gäller penningtvättsgärningar som begåtts efter ikraftträdandet. Förbrottet kan emellertid vara begånget dessförinnan.

För gärningar som begåtts före ikraftträdandet ska äldre regler gälla, om inte en tillämpning av de nya reglerna leder till en mildare bedömning eller påföljd.